

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-40](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-40)

УДК 330.341

Ірина ТЕРОН

Інститут демографії та соціальних досліджень імені В. М. Птухи НАН України

<https://orcid.org/0000-0002-2492-2515>

irina.teron@gmail.com

МОДЕЛЬНА СТРУКТУРА ФУНКЦІОНАЛУ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

У статті досліджено проблему функціоналу соціального капіталу як важливого соціального ресурсу розвитку суспільства та економіки. На основі мультидисциплінарного підходу обґрунтовано сутність функціоналу як цілісної сукупності виконуваних функцій та ролей соціального капіталу в просторі його розвитку. Показано, що варіабельність структури функціоналу детерміновані певними чинниками — аргументами, такими як структура чи окремі елементи структури, властивості, джерела та рівні формування соціального капіталу, особливості динаміки глобального середовища функціонування та розвитку, цілі соціально-економічної активності індивідуальних та групових соціальних суб'єктів — носіїв соціального капіталу тощо. Охарактеризовано модельну структуру функціоналу соціального капіталу у складі ресурсної, конкурентної, ціннісної (етичної), комунікативної (інтерактивної) функцій, функцій соціалізації, ідентифікації, соціальної інтеграції, адаптації, оптимізації управління та координації взаємодії, соціально-економічної безпеки та соціально-психологічної стійкості, функції формування громадянського суспільства (активного громадянства) та соціальної відповідальності, функції толерантності. Показано, що функціонал соціального капіталу за своїм призначенням є механізмом соціального мультиплікатора-акселератора, а повнота та збалансованість реалізації усього функціонального спектру соціального капіталу разом із якістю та продуктивністю форм і типів СК визначають ефективність і динаміку цивілізаційного прогресу. У дослідженні використано методи монографічний, наукового узагальнення, аналізу та синтезу, структурно-функціональний.

Ключові слова: функціонал соціального капіталу, модельна структура, соціальні норми, соціальні мережі, адаптація, ідентифікація, конкуренція, інтеграція, соціалізація.

Iryna THERON

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine

MODEL STRUCTURE OF FUNCTIONAL SOCIAL CAPITAL

The article examines the problem of the functionality of social capital as an important social resource for the development of society and the economy. On the basis of a multidisciplinary approach, the essence of functionality as a whole set of performed functions and roles of social capital in the space of its development is substantiated. It is shown that the variability of the functional structure is determined by certain factors — arguments, such as elements of the structure, properties, sources of social capital formation, features of the global environment of functioning and development, goals of individual and group social subjects of carriers of social capital, etc. The model structure of the functionality of social capital is characterized in the composition of resource, competitive, value (ethical), communicative (interactive) functions, functions of socialization, identification, social integration, adaptation, optimization of management and coordination of interaction, socio-economic security and socio-psychological stability, functions the formation of civil society (active citizenship) and social responsibility, the function of tolerance. It is shown that the amount of social capital of the group is a function of the number of group members, the level of group identification, the number of interpersonal interactions in the group, the amount of individual social capital, intragroup factors, macroeconomic influence of the external environment; of the synergistic effect of uniting social subjects into a group, M. Ringelman's effect. In summary, it has been shown that the function of social capital is a mechanism of social multiplier-accelerator according to its purpose. The completeness and balance of the implementation of the entire functional spectrum of social capital together with the quality and productivity of its forms and types determine the effectiveness and dynamics of civilizational progress. The research used methods of monographic, scientific generalization, analysis and synthesis, structural and functional.

Key words: functional social capital, model structure, social norms, social networks, adaptation, identification, competition, integration, socialization.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасний етап розвитку світової цивілізації переконливо свідчить, що наразі саме соціальний капітал у продуктивних кооперативних формах соціально-економічної взаємодії, довіри та налагодження соціальних зв'язків між суб'єктами економічних відносин є ефективною відповіддю на виклики і загрози соціальних, економічних і політичних криз, посилення конкуренції, нестационарності й непередбачуваності глобального середовища.

Для України проблематика соціального капіталу особливо важлива у контексті економічної розбалансованості, корупції, стійких тенденцій до поглиблення соціальної нерівності та зниження якості життя багатьох соціальних груп населення, мультиплікованих пандемією та повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Така ситуація актуалізує наукове переосмислення структури функціоналу соціального капіталу як соціальної детермінанти поствоєнного відновлення України, забезпечення політика-економічної безпеки держави та досягнення бажаного рівня добробуту населення.

Аналіз досліджень та публікацій

Попри те, що соціальний капітал як дослідницьку категорію (далі по тексту — СК) уперше використано Л. Дж. Ханіфаном майже століття тому [1, р. 130—138] як важливий чинник суттєвого покращення повсякденного життя та задоволення соціальних потреб усієї спільноти сільського шкільного округу, плідні різноаспектні дослідження цього феномену припадають на більш пізній період. У контексті виокремленої проблематики відмітимо публікації, у яких викладено результати досліджень сутності, складу, властивостей соціального капіталу. Це насамперед праці Д. Джекобса, П. Бурдьє, Дж. Коулмана, Г. Лоурі; Р. Патнема, А. Портеса; Ф. Фукуями, П. Маскела, О. Конькова; І. Діскіна; В. Радаєва; В. Степаненка, Л. Стрельникової та інших. Серед сучасних вітчизняних наукових публікацій науковий і практичний інтерес становлять, зокрема, праці А. Бови, В. Геєця, М. Горожанкіної, А. Гриценка, О. Грішнєвої, О. Демківа, Т. Заяць, Л. Ємельяненко, А. Колота, В. Онікієнка, М. Семикіної, Н. Хоми, в яких розкрито теоретичні аспекти економічних впливів довіри як складової соціального капіталу. Наукові результати вказаних та інших дослідників, безперечно, свідчать про ґрунтовність розробок теорії соціального капіталу. Водночас зазначимо, що широкий спектр наявних напрацювань, зорієнтованих насамперед на властиві двадцятому сторіччю, стандартні позитивні економічні та соціальні впливи, створює досить спрощене та обмежене враження визначеності комплексу функціональності соціального капіталу.

Разом з тим, саме функціями, як констатує Дж. Коулман, визначається сутність соціального капіталу, завдяки яким він сприяє активності суб'єктів у межах певної соціальної структури, визначає їх продуктивність в різних видах діяльності та робить можливим досягнення ними певних специфічних цілей [2, С.98].

Формулювання цілей статті

Метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування сутності та модельної структури функціоналу соціального капіталу.

Виклад основного матеріалу

Адаптуючи апарат математичних термінів до проблематики публікації, функціонал соціального капіталу можна визначити як цілісну сукупність виконуваних функцій та ролей/призначень цього капіталу в просторі його формування, використання, трансформацій та розвитку. Структура функціоналу СК є змінною (варіабельною) за змістом і набуває свого практичного втілення залежно від певних детермінант. У якості такої детермінанти, або, математичною термінологією, такого аргументу, можуть виступати:

- структура чи окремі елементи структури аналізованого капіталу (соціальні мережі, соціальні зв'язки, соціальні норми, зобов'язання, правила, санкції й цінності; довіру та очікування, надійність; ресурси підтримки і взаємодопомоги (зокрема, [3; 4; 5, с.25; 6, с.171; 7; 8; 9]);
- властивості СК (обмеженість ресурсів колом певних соціальних суб'єктів і зв'язків; дефіцитність; ліквідність, динамічність та здатність до конвертації; здатність до нагромадження та капіталізації, а також здатність до прибутковості та створення нової, додаткової вартості [10; 11]);
- джерела та рівні формування соціального капіталу;
- особливості динаміки глобального середовища функціонування та розвитку СК (SPOD, VUCA та BANI);
- цикли та етапи розвитку економіки (економічне зростання чи стагнація; рутинна чи інноваційно-цифрова економіка та ін.);
- цілі соціально-економічної активності індивідуальних та групових соціальних суб'єктів -носіїв СК тощо.

Зазначені вище властивості й структурні компоненти, аспектно охарактеризовані у методологічних підходах до аналізу сутності СК наведених вище авторів, у сукупності формують своєрідну багатомірну матрицю функціоналу соціального капіталу, як поєднання універсальних базових функцій, властивих економічній природі соціального капіталу – з одного боку, та специфічних функцій, обумовлених саме соціальною природою цього капіталу – з іншого.

Виходячи з викладеного, модельна структура функціоналу соціального капіталу має включати наступні функції.

Ресурсна функція дає змогу розглядати СК разом із фізичним (матеріальним), фінансовим, людським капіталом як продуктивний ресурс. Її функціональний імператив — багаторазове підвищення цінності наявних ресурсів власників цього капіталу, а також забезпечення доступу цих суб'єктів до тих благ і цінностей, які не є їх особистою власністю, та використання їх акумульованого потенціалу. Саме таку функціональну роль передбачає класичне визначення соціального капіталу П. Бурдьє, за яким такий капітал є сукупністю фактичних і/або потенційних ресурсів, які виникають в індивіда унаслідок належності до стійкої соціальної мережі інституціоналізованих відносин взаємного визнання і підтримки, матеріального або символічного обміну, тобто пов'язаних із членством у певній групі [12; 13, с. 2; 14, с. 190].

Квінтесенцією *функції соціалізації* є, за Т. Парсонсом, як «сукупність процесів, за допомогою яких люди стають членами системи соціальної спільноти та набувають певного соціального статусу» [15]. За

своїм наповненням дана функція СК є основою соціальних процесів, що забезпечує повноправне існування індивідів у суспільстві через засвоєння соціального досвіду та активне відтворення і збагачення системи соціальних зв'язків і відносин.

Ціннісна (етична) функція полягає у формуванні унікального ціннісного ядра, яке втілює переконання, емоції, інтереси, цілі, погляди на сенс життя, що визначають норми діяльності суб'єктів — етичну основу групової довіри та реципрокності. Як зазначає І. Нойманн, саме дані властивості, норми, цінності є «певними маркерами» (ознаками) колективних ідентичностей, які дозволяють диференціювати спільноти та структурують соціальний простір [16 с. 14–15]. Соціальні норми створюють передумови інтеграції соціальних систем; вони не лише включають елементи ціннісної системи, конкретизовані щодо відповідних рівнів у структурі соціальної групи, а й містять конкретні орієнтири і стандарти поведінки її членів у функціональних і ситуаційних умовах [15]. Відбувається регулювання групових відносин, забезпечується цілісність соціального угруповання, передбачувано виникає довіра, підтримка, забезпечується схвалення локальної спільноти як однієї з умов формування СК чи його накопичення.

Кооперативний характер феномену соціального капіталу визначає зміст *функції ідентифікації* як процесу колективного встановлення фундаментальної та послідовної подібності між членами однієї групи в аспекті визнання певних цінностей, соціальних установок і ролей. Це відбувається на основі позиціонування у мережі взаємозв'язків інтерактивного розвитку колективної самосвідомості, солідарності. Проявами колективної ідентичності, разом із солідарністю та колективною діяльністю, є надання доступу до ресурсів, накопичених групою, обсяг отримання яких суттєво залежить від рівня ототожнення соціального суб'єкта з групою, а також якості засвоєння та прийняття її ідеологічної платформи, що ми пропонуємо виразити такою формулою:

$$СК = f(N; I; \frac{n(n-1)}{2}; K_n; G; M; \Delta SE; \Delta R),$$

де:

СК — груповий соціальний капітал;

N — кількість учасників групи;

I — рівень ідентифікації в групі;

$\frac{n(n-1)}{2}$ — кількість між особових взаємодій в групі;

K_n — обсяг індивідуального соціального капіталу;

G — внутрішньогрупові чинники;

M — макроекономічний вплив зовнішнього середовища;

ΔSE — синергетичний ефект, що отримується унаслідок об'єднання соціальних суб'єктів в групу;

ΔR — ефект М. Рінгельмана.

Соціального суб'єкта може мотивувати до кооперації з іншими індивідами або ж інтегрування у визначену спільноту не лише відчуття тотожності/спільності життєвих настанов та світоглядних цінностей, а й почуття соціобільності (афіліації), привабливість такого угруповання його можливостями сприяти своїм учасникам у реалізації життєвих планів, задоволення низки їхніх особистих потреб та інтересів тощо. Таким чином активується *функція соціальної інтеграції* СК, яка «відповідає» за динамічний і структурований процес об'єднання соціальних суб'єктів в єдину групу, забезпечує солідарність її членів, консолідацію індивідуальних соціальних капіталів та їх сукупне синергетичне прирощення, а відтак — необхідний рівень їх взаємної лояльності та узгодженості інтересів. Головним критерієм ефективності виконання цієї функції є досягнення в процесі інтеграції ефекту синергії, коли обсяг та якість сукупного ефекту групового СК (як суми індивідуальних ефектів кожного учасника угруповання від використання капіталу локальної спільноти) мультиплікативно перевищує суму ефектів цих же індивідів. Відтак глибина інтеграції та отриманий синергетичний ефект визначають обсяги тих ресурсів підтримки і взаємодопомоги, які надійдуть до використання в мережі соціальних зв'язків, створюючи умови реалізації цієї функції.

Функція адаптації визначає мотивацію індивіда чи сприяння СК, яким володіє соціальний суб'єкт (індивід або колективний суб'єкт; вона сприяє активному його пристосуванню до умов соціально-економічного зовнішнього середовища; усвідомленню та прийняттю на ментальному, психічному та чуттєвому рівнях елементів ціннісного ядра; формуванню диференційованих соціальних ролей, які також виконують адаптивну функцію.

У високосегментованому за соціальними параметрами суспільстві кожен індивід може одночасно входити до складу багатьох соціальних угруповань, елементи ідентичності яких можуть суттєво відрізнятися. За різних умов в одних групах членство може бути довготривалим (родина; членство в одній територіальній громаді тощо), в інших — коротшим (тимчасова зайнятість в компанії; студентська група в університеті; група в соціальній мережі) тощо. При цьому успішна адаптація та високий соціальний статус в одній групі не виключають труднощів ідентифікації та адаптації чи навіть дезадаптації — в інших. У цьому

разі ресурсна підтримка капіталу більш успішного членства може стати своєрідною подушкою безпеки та надати додаткові ресурси для подолання проблем соціалізації.

Виникнення суспільного запиту на виконання соціальним капіталом конкурентної функції зумовлено конкурентною природою ринкової економіки, коли перемога стає самостійною цінністю індивідуалізованого суспільства, і значить — одним з головних пріоритетів конкурентної боротьби, практично безвідносно отриманих у результаті перемоги преференцій, що стимулює максимально можливе задіяння ресурсів конкуруючого індивіда. За таких умов ця функція СК дає змогу отримати наступні конкретні ринкові переваги: урахування інтересів кожного з партнерів, взаємна соціальна й технічна адаптація бізнес-партнерів; організація гнучкої екосистеми компанії і координацію взаємодій в процесі створення спільних цінностей; підвищення лояльності споживачів та масштабування стабільної бази лояльних стейкхолдерів, що створює на певному сегменті ринку бар'єри для входу конкурентів тощо.

Органічно пов'язана з попередньою *функція оптимізації управління та координації взаємодії* у бізнес-мережах горизонтальних та вертикальних ринкових відносин, котру можуть утворювати не лише технологічні, маркетингові та глобальні стратегічні альянси, а й відносини з некомерційними організаціями, державними установами, посередниками, відносини між компанією та співробітниками, між філіями, стратегічними бізнес-одиницями тощо.

Комунікативна (інтерактивна) функція СК як своєрідний механізм соціалізації та обміну інформацією між соціальними суб'єктами має за мету налагодження численних контактів, забезпечення ефективної взаємодії соціальних суб'єктів, формування довірчих відносин та мережевих зв'язків. Комунікація в мережах полегшує обмін інформацією, насамперед у тих випадках, коли вона зосереджена в суспільстві, спрощує координацію та логістику спільних акцій, змушує по-новому оцінити витрати і вигоди колективних дій і таким чином формує нову соціальну якість з відчуттям комунікативної ідентичності та згуртованості, що сприяє участі в спільній справі та генерує появу нових форм соціального капіталу. Наразі специфіка і переваги нових медіа (мобільної телефонії, соціальних мереж, блогів, порталів громадянської журналістики, інтерактивних радіо і телебачення тощо) відкрили нові можливості інформаційних обмінів між індивідами, зняли бар'єри депривації спілкування та збагатили його зміст, зробили безпечною взаємодію та засвоєння соціальних ролей в соціальних групах.

Функція соціально-економічної безпеки та соціально-психологічної стійкості соціального капіталу призначена створювати своєрідну соціальну «подушку безпеки», що виражається у емпатії, підтримці у стресових ситуаціях допомозі в економічних труднощах (мінімізація соціального відчуження на ринку праці, охорона здоров'я, підтримка рівня гідного соціального життя тощо), а також підтримувати високий рівень довіри та реципрокності. Дослідженнями доведено, що через зниження рівня загрози та зростання числа контактів їх інтенсивність чинить безпосередній та непрямий вплив на соціальний капітал [17], а наявність у соціальній групі чітких норм поведінки (однозначних, контрольованих форм цінностей) дає змогу компенсувати ризики динамічної зміни цінностей в учасники спільноти формуючи стійкість і відчуття безпеки. І хоча складні, кризові ситуації зменшують рівень СК та часто руйнівним чином впливають на довіру, більш високий рівень соціального капіталу, як стверджують дослідження [18, с.98], полегшує подолання кризи як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, активізуючи пошуки шляхів і способів виходу з неї.

Суспільний запит на упорядкування та регулювання соціального простору, безпечність та справедливість функціонування та розвитку усіх індивідуальних та групових соціальних суб'єктів став поштовхом для відокремлення у структурі функціоналу СК та розвитку нової функції СК — *функції формування громадянського суспільства (активного громадянства) та соціальної відповідальності*. Принагідно зазначимо, що саме спроможність спільнот до колективних дій заради досягнення мети є важливою характеристикою сутності соціального капіталу.

Спільні витоки з функцією активного громадянства та соціальної відповідальності має *функція толерантності*. Її ідеологічною платформою стало визначення спільних цінностей та норм, що забезпечують соціальним суб'єктам з відмінною національною, релігійною, культурною ідентичністю і високу взаємну референтність, побудову відносин взаємної довіри і соціального партнерства, залучення кожного члена різних соціальних спільнот до кооперативної взаємодії. Важливість толерантності до етнічного, політичного, освітнього, мовного, релігійного тощо різноманіття для формування гармонійних відносин всередині полікультурного суспільства складно переоцінити. Наявність у суспільстві толерантності до культурного різноманіття знижує рівень дискримінації, і конфліктності в суспільстві.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підсумовуючи, зазначимо, що попри те, що окремі дослідники вважають перебільшеною корисність соціального капіталу, а деякі — необґрунтованим розширення сфери застосування цього терміну, називаючи таке розширення колонізацією всіх аспектів соціальної теорії, соціально-економічні реалії доводять зворотне. Структура та зміст функціоналу соціального капіталу переконливо свідчить, що він за своїм призначенням є механізмом соціального мультиплікатора-акселератора, а повнота та збалансованість реалізації усього функціонального спектру СК разом із адекватністю і продуктивністю його форм і типів

визначають ефективність і динаміку цивілізаційного прогресу.

Перспективи подальших наукових пошуків у цьому напрямі, серед усього іншого, мають передбачати дослідження еволюції функціоналу соціального капіталу, потенційних сценаріїв його розвитку та обґрунтування напрямів формування його продуктивних форм, зокрема, у сучасному глобальному динамічному середовищі VUCA та BANI.

Література

1. Hanifan L.J. The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1916. Vol. 67. P. 130–138.
2. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, Vol. 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure (1988). S.95-S120.
3. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. *Общественные науки и современность*. 2001. № 3. С. 121–139.
4. Putnam R. The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*. 1993. Vol. 13. № 4. P. 65–78.
5. Esser H. The two meanings of social capital. *The handbook of social capital* / ed. D. Castiglione, J. W. Van Deth, G. Wolleb. Oxford : Oxford university press, 2007. P. 22–49.
6. Inglehart R. *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton : Princeton University Press, 1990. 484 p.
7. Putnam R. D. *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Shuster, 2000. 541 p.
8. Lin N. *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001. 292 p.
9. Семикіна М. В., Волчкова Г. К. Соціальний капітал в умовах трансформації зайнятості: монографія. Кропивницький: Видавництво ТОВ «КОД», 2018. 296 с.
10. Терон І.В. Методична схема регіонального аналізу розвитку соціального капіталу. Стратегія розвитку України. Серія: Економіка, соціологія, право. 2011. № 2. С.200-206.
11. Терон І.В. Сутність та властивості соціального капіталу у контексті відтворення робочої сили (методологічні аспекти дослідницької програми). *Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. / РВПС України НАН України*, 2008. Ч.2. С.357-362.
12. Bourdieu P. The forms of capital. In: Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, 1986. P. 241–258.
13. Bourdieu P. Le capital social. Notes provisoires. *Actes de la recherche en sciences sociales*. 1980. Vol. 31. P. 2-3. URL: http://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1980_num_31_1_2069
14. Bourdieu P. Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. *Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt Sonderband 2)* / hg. R. Kreckel. Göttingen. 1983. S. 183–198. URL: <http://unirod.blogspot.de/images/bourdieuKapital.pdf>
15. Parsons T. *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall (Foundations of Modern Sociology Series), 1971. 152 p.
16. Нойманн И. Использование «Другого»: образы Востока в формировании европейских идентичностей / пер. с англ. В. Литвинова, И. Пильщикова. Москва: Новое издательство, 2004. 336 с.
17. Savelkoul M., Gesthuizen M., Scheepers P. Explaining relationships between ethnic diversity and informal social capital across European countries and regions: Tests of constrict, conflict and contact theory. *Social Science Research*. 2011. № 40 (4). P. 1091–1107.
18. Афанасьев Д.В. К исследованию роли социального капитала регионов в условиях социально-экономического кризиса. *Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз*. 2015. № 4 (40). С.88-108.

References

1. Hanifan L.J. The Rural School Community Center. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 1916. Vol. 67. P. 130–138.
2. Coleman J. S. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, Vol. 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure (1988). S.95-S120.
3. Koulman Dzh. Kapital socialnyj i chelovecheskij. *Obshchestvennyye nauki i sovremennost*. 2001. № 3. S. 121–139.
4. Putnam R. The prosperous community: social capital and public life. *The American Prospect*. 1993. Vol. 13. № 4. P. 65–78.
5. Esser H. The two meanings of social capital. *The handbook of social capital* / ed. D. Castiglione, J. W. Van Deth, G. Wolleb. Oxford : Oxford university press, 2007. P. 22–49.
6. Inglehart R. *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton : Princeton University Press, 1990. 484 p.
7. Putnam R. D. *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Shuster, 2000. 541 p.
8. Lin N. *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001. 292 p.
9. Semykina M. V., Volchkova H. K. *Sotsialnyi kapital v umovakh transformatsii zainiatosti: monohrafiya*. Kropyvnytskyi: Vydavnytstvo TOV «KOD», 2018. 296 s.
10. Teron I.V. *Metodychna skhema rehionalnoho analizu rozvytku sotsialnoho kapitalu. Stratehiia rozvytku Ukrainy. Seriiia*

Ekonomika, sotsiologhiia, pravo. 2011. № 2. S.200-206.

11. Teron I.V. Sutnist ta vlastyvoli sotsialnoho kapitalu u konteksti vidtvorennia robochoi syly (metodolohichni aspekty doslidnytskoi prohramy). Produktyvni syly i rehionalna ekonomika: Zb. nauk. pr.: U 2 ch. / RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2008. Ch.2. S.357-362.

12. Bourdieu P. The forms of capital. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood, 1986. P. 241-258.

13. Bourdieu P. Le capital social. Notes provisoires. Actes de la recherche en sciences sociales. 1980. Vol. 31. P. 2-3. URL: http://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1980_num_31_1_2069

14. Bourdieu P. Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital. Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt Sonderband 2) / hg. R. Kreckel. Göttingen. 1983. S. 183-198. URL: <http://unirot.blogspot.de/images/bourdieuKapital.pdf>

15. Parsons T. The System of Modern Societies. Englewood Cliffs: Prentice-Hall (Foundations of Modern Sociology Series), 1971. 152 p.

16. Nojmann I. Ispolzovanie «Drugogo»: obrazy Vostoka v formirovanii evropejskikh identichnostej / per. s angl. V. Litvinova, I. Pilshikova. Moskva: Novoe izdatelstvo, 2004. 336 s.